

Dr ĐORĐE ŠUVAKOVIĆ

TRI HIPOTEZE O NORMALNOJ CENI U JUGOSLOVENSKOJ
PRIVREDI I POTPUNO REŠENJE MARKSOVOG
TRANSFORMACIONOG PROBLEMA*

UVOD I REZIME

U jugoslovenskoj samoupravnoj privredi udruženi radnici zainteresovani su i za tekuću potrošnju i za akumulaciju od koje zavisi stopa ekonomskog rasta, odnosno buduća potrošnja i zapošljavanje novih, još neudruženih radnika. S obzirom da je reč o socijalističkoj a robnoj privredi, nivo tekuće potrošnje opredeljen je stopom ličnog dohotka (i), a mogućnosti rasta, uz pretpostavku dovoljne ponude radne snage i uz još neke u stvarnim privredama uvek ispunjene tehničke uslove, stopom akumulativnosti (ii), kao i tempom tehničkog progressa koji i sam zavisi od stope akumulativnosti. Prvi stav ne zahteva obrazlaganje. Drugi je takođe intuitivno jasan, a prvi ga je rigorozno obrazložio von Neuman (1946) u radu duboko inspirisanom Marksovim šemama proširene reprodukcije.

Uvažavanje ovih jednostavnih istina teorijski je preduslov zadovoljavajućeg funkcionisanja samoupravne robne privrede. Zbog toga se i način na koji se prema njima odnose pojedina jugoslovenska učenja o normalnoj ceni nužno mora uzeti u obzir kod analize tih učenja od kojih se u prezentiranom radu razmatraju tri: o dohodnoj ceni, specifičnoj ceni proizvodnje i samoupravnoj ceni proizvodnje.¹

* Rad predstavlja skraćenu i prilagođenu verziju IV glave autorove doktorske disertacije (Šuvaković, 1979).

¹ Kao što je poznato, autor dohodne cene je M. Korać (1961, 1972) dok su konačnu verziju specifične cene proizvodnje dali Z. Pjanić i V. Rakić (1971). Konceptija samoupravne cene proizvodnje ima za osnovu model samoupravnog preduzeća na čijem oblikovanju su između ostalih radili F. Lipovec (1954, 1967), B. Ward (1958), S. Popović (1968), D. Dubravčić (1968), J. Vanek (1970), A. Žilić-Jurin i S. Jurin (1972), N. Zelić (1974, 1976), pa i

Formalna sličnost između njih leži u tome što se sva tri mogu sistematski ispitivati posredstvom savremenog postmarksističkog analitičkog instrumentarija čije temelje su, polazeći od Rikardove i Marksove vizije ekonomskog procesa, postavili Dmitriev (1974), von Neuman (1946), Leontief (1941) i Sraffa (1960). Formalna razlika je u opštem pristupu problemu konstituisanja socijalističke teorije cena. Dok učenja o dohodnoj ceni i specifičnoj ceni proizvodnje načelno usvajaju tzv. analitički pristup, koncepcija samoupravne cene proizvodnje mogla bi se smatrati analitičko-normativnom.

(i) Za koncepciju dohodne cene koju karakteriše formiranje opšte dohodne stope kao osnovnog pokazatelja poslovnog uspeha samoupravnog preduzeća, ne bi se moglo tvrditi da potpuno uzima u obzir upravo iznete stavove o „merenju“ potrošnje i akumulacije. Štaviše, polazeći od date proizvodne tehnike i fiziološki datog minimuma potrošnje, može se pokazati da bi u jednim granama uz fantastičnu stopu akumulativnosti, recimo od 34%, i potrošnja mogla da bude visoko iznad egzistencijalnog minimuma, recimo 500%, dok u drugima, uz nultu akumulaciju, realizovani dohodak ne bi omogućavao radnicima niti da obezbede sredstva za fizičku egzistenciju. To bi im pošlo za rukom tek ako počnu prodavati sredstva za proizvodnju, recimo 90% osnovnih sredstava na kraju prve poslovne godine, pri čemu bi isključivi razlog ove situacije bila razmena roba po njihovim dohodnim cenama.²

Pored iznete, u radu će biti obrazložene i neke druge, doduše manje bitne osobine dohodnog sistema. Pre svega činjenica da dohodna stopa i dohodne cene nisu za datu tehnologiju jednoznačno određene te da njihova veličina zavisi od proizvoljnog izbora merila vrednosti, što je svakako jedinstven slučaj u teoriji cena.

Nezavisno od ovoga poznato je da se o dohodnoj stopi nekada govori kao o sintetičkom pokazatelju čije bi maksimiranje trebalo da operacionalizuje Marksov stav o potrebi da se u postkapitalističkom društvu minimizira stvarno („socijalističko“) koštanje robe mereno količinom utrošenog rada po jedinici proizvoda. Pokazaće se međutim da opšta dohodna stopa uopšte ne zavisi od tehničkih normi utroška živog i minulog rada.

autor ovog priloga (Šuvaković, 1977, 1977a). U širem kontekstu relevantni su doprinosi B. Horvata (1973) i I. Maksimovića (1974), kao i već spomenuti Z. Pjanića i V. Rakića (1971). Za teorijsko-tehničku formulaciju zasnovanu na argumentima i analitičkom instrumentariju savremene postmarksističke teorije vrednosti i rasta v. Šuvaković, (1978, 1979, 1980).

² Izneta brojčana ilustracija dobijena je preko sledeće šeme društvene reprodukcije (za računski postupak v. deo I ovoga rada)

$$\begin{aligned} 8p_1 + D'(8p_1 + 80) &= 88p_1 \\ 70p_1 + D'(70p_1 + 7) &= 77p_2 \end{aligned}$$

gde su p_1 i p_2 dohodne cene „neuspešnog“ i „uspešnog“ sektora, a D' opšta dohodna stopa. Egzistencijalni minimum je 0,6, a potrebni proizvod, čija veličina je relevantna kod računanja specifične i samoupravne cene proizvodnje, 0,8 jedinica potrošnog dobra (proizvodi ga „uspešni“ sektor).

Na kraju, treba napomenuti da se iznete osobine dohodnog sistema javljaju u svom neprikrivenom obliku tek pošto se prethodno dohodna stopa i odgovarajuće dohodne cene formalno potpuno precizno izračunaju što će u ovom radu, valjda prvi put u njihovoj dvedesetogodišnjoj istoriji, biti i učinjeno.

(ii) Konceptija specifične cene proizvodnje tvrdi i obrazlaže da bi u „laboratorijskoj“ samoupravnoj privredi (tj. u uslovima potpune konkurencije koja podrazumeva i odsustvo svake društvene koordinacije) spontano ponašanje mikroekonomskih subjekata dovelo do međugranskog izjednačenja ličnih dohodaka po jedinici rada i stopa akumulativnosti. U tom trenutku ni jedno preduzeće ne bi moglo popraviti svoj ukupni ekonomski položaj prostim seljenjem iz jedne u drugu granu što bi, sledeći Marksov način rezonovanja primenjen kod obrazlaganja teorije cene proizvodnje, značilo da je postignuta opšta ekonomska ravnoteža sa aspekta prevladajućih proizvodnih odnosa.

Ova konceptija ne razmatra međutim pitanje na kojem će se apsolutnom nivou u datoj situaciji ustaliti stopa akumulativnosti, time i stopa ličnog dohotka. Ono što se podrazumeva je da stopa akumulativnosti svakako neće ići iznad one vrednosti koja bi omogućila tek prisvajanje potrebnog proizvoda, a koja recimo u već navedenom primeru (v. fusnotu 2) iznosi oko 12%. To znači da su u načelu sve stope akumulativnosti između 12% i 0% moguće, a pretpostavimo da su se u konkretnom slučaju radni kolektivni odlučili za stopu od 3%.

Prirodno pitanje koje se postavlja jeste čime je gornja veličina bila determinisana i prirodan odgovor, uz pretpostavku pretežno internog ili decentralizovanog eksternog finansiranja, glasio bi da je na tih 3% presudno uticao prosek stopa subjektivne vremenske preferencije pojedinačnih radnih kolektiva. Kako će međutim taj prosek uvek nužno biti viši od stope društvene vremenske preferencije, znači da bi radnici tih istih radnih kolektiva u svojstvu društvenih delegata izvesno „glasali“ za stopu akumulativnosti veću od 3%, pri čemu uopšte ne bi bilo nerealno da, recimo u ovom konkretnom slučaju, „društvena“ stopa akumulativnosti premaši „grupnu“ za 200% ili možda čak i više procenata.

Razlog ovome dobro je poznat iz teorije samoupravnog preduzeća: na razliku između „društvene“ i „grupne“ stope akumulativnosti ne utiče samo razlika između stopa društvene i grupne vremenske preferencije već, i to znatno jače, i činjenica da svaki deo dohotka neposrednih proizvođača automatski postaje trajno društveno vlasništvo istog momenta kada se radni kolektiv odluči da ga izdvoji za investicije. Zbog ovoga će pojedinačni radni kolektiv i društvena zajednica uvek različito vrednovati jedan isti investicioni projekat, s tim da bi do jednake ocene njegove rentabilnosti došli samo u slučaju da stopa društvene vremenske preferencije znatno nadmaši

stopu grupne vremenske preferencije. A u stvarnosti situacija je upravo obrnuta.

Zaključak za teoriju cena samoupravne socijalističke privrede najverovatnije je sledeći: takva teorija bi već na nivou čistih „laboratorijskih“ uslova trebalo da predvidi institucionalnu mogućnost dogovaranja o akumulaciji. Rezultat jednog takvog procesa bilo bi određivanje neke društveno minimalne stope akumulativnosti, upravo one koju predviđa koncepcija samoupravne cene proizvodnje.

(iii) Koncepciju samoupravne cene proizvodnje najsvrsishodnije je možda posmatrati kroz njen odnos prema učenju o specifičnoj ceni proizvodnje. Pre svega ona kao polazne elemente za definisanje jedinstvenog pokazatelja ekonomskog položaja samoupravnih robnih proizvođača usvaja one iste (stopu akumulativnosti i stopu ličnog dohotka) koje pretpostavlja i specifična cena proizvodnje. Pored toga obe koncepcije uvažavaju postojanje nekog minimalnog ličnog dohotka.³ Međutim dok je kod prve minimalni lični dohodak ujedno i jedini predujmljeni deo ličnog dohotka, druga kao predujmljenu veličinu posmatra celokupni lični dohodak naglašavajući tako objektivne momente u njegovom formiranju, pre svega mobilnost subjektivnih činilaca proizvodnje kao i već dostignuti stepen lične potrošnje. Koncepcija samoupravne cene proizvodnje dejstvo ovih faktora posmatra međutim samo kroz visinu minimalnog ličnog dohotka želeći time da i formalno, kroz strukturu cene, naglasi i druge činioce koji utiču na visinu ličnih dohodaka u samoupravnoj privredi. Pre svega čin raspodele samoupravne dobiti kao razlike između dohotka i zbira minimalnih ličnih dohodaka i minimalne akumulacije⁴, pri čemu u socijalizmu tek njena raspodela može biti opredeljena stopom grupne vremenske preferencije, koja će preko dugoročne kolektivne ili individualne štednje zaposlenih radnika određivati obim dodatne akumulacije u samoupravnoj privredi dajući ujedno i racionalnu osnovu za sprovođenje načela raspodele prema minutom radu.

Ukoliko se do sada iznetim razgraničenjima pridruži i već spomenuto u vezi određivanja minimalne stope akumulativnosti, čini se da bi time i „lista razlika“ između samoupravne i specifične cene proizvodnje bila iscrpljena. Po nama, reč je o razlikama koje ne dovode u pitanje osnovni tip ravnotežne cene „primerene“ samoupravnoj privredi. Pri tome se njihov uzrok i ne nalazi u drugačijem ekonomskom rezonovanju već pre svega u tome što koncepcija specifične cene proizvodnje podrazumeva jedan korenito novi tip ekonomskog ponašanja kod koga element „društvenosti“ čak nadvisuje sve ostale komponente. Ne sporeći da je takvo ponašanje neraski-

³ Ova kategorija nema doduše baš sasvim jednaku interpretaciju kod dve koncepcije.

⁴ Za šire obrazloženje ove kategorije v. Šuvaković (1977, 1977a). Slična veličina, doduše nešto drugačije obrazložena, može se naći kod A. Žilić-Jurina i S. Jurina (1972).

divo povezano sa samom idejom samoupravljanja, čini se da njega prevashodno treba posmatrati u svojoj razvojnoj dimenziji, kao krajnji rezultat jednog dugoročnijeg društvenog procesa. A naše je duboko uverenje da neprikriveno unošenje određenog broja teorijski fundiranih normativnih stavova može taj proces samo da skрати, nikako ne i da produži. Zato smo i spremni da se bez rezerve pridružimo davno izrečenom a danas možda i više nego ikada aktuelnom mišljenju F. Černea (1964) po kome se izgradnja socijalističke teorije cena mora posmatrati samo kao organski proces sastavljen od autonomnog i svesnog procesa.⁵

(iV) Na kraju, reč dve o razlozima koji su nas naveli da posmatrane koncepcije o normalnoj ceni povežemo sa rešavanjem Marksovog transformacionog problema. Poznat je naime Marksov stav da je radna vrednost društveno istorijski uslovljena ekonomska kategorija koja treba da u neprikrivenom obliku prikaže suštinu međusobnih odnosa ljudi u proizvodnji, razmeni i raspodeli. Kako je jedna od najopštijih karakteristika različitih roba ta da su one proizvodi apstraktnog ljudskog rada, po Marksu nema prirodnijeg postupka od merenja robnih tokova kristalima te opšte društvene supstance. U kapitalizmu međutim ta jednostavna istina zamračena je postojanjem privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju koje prouzrokuje transformaciju radne vrednosti u cenu proizvodnje, koja opet zahteva ispitivanje odnosa između te dve fundamentalne teorijske kategorije.

S druge strane, klasici marksizma videli su buduću socijalističku privredu kao naturalnu privredu u kojoj se količine utrošenog rada opet eksplicitno javljaju kao determinirajuće načelo u proizvodnji i raspodeli. Međutim, igrom slučaja ili ne, socijalističke privrede nisu postale privrede naturalnog tipa što znači da bi radna vrednost bila „golim okom“ uočljiv fenomen samo ako bi se robe *razmenjivale* prema količinama utrošenog rada. Teorija ekonomskog rasta međutim govori da bi to bilo moguće samo uz odvijanje proste reprodukcije. Implicitno sledi da se, mada sa izmenjenim smislom, u socijalističkoj privredi zadržava problem uspostavljanja odnosa između vrednosti i cena, odnosno tačnog merenja ovih poslednjih količina utrošenog rada. Konstatujemo ovde još samo da je formalno rešenje problema moguće, te da dugujemo Srafinom otkriću stan-

⁵ Prigovori jednom ovakvom stavu su naravno poznati i svode se uglavnom na konstatacije da svaki pa i teorijski opravdan normativizam nužno dira u izvorna prava samoupravnih privrednih subjekata narušavajući istovremeno osnovne motive njihovog ekonomskog ponašanja koji su glavni „motor“ celokupnog sistema. Odgovor je međutim da taj „motor“ može razviti svoju punu snagu tek na jasno definisanoj magistrali dugoročnih i konzistentno postavljenih društvenih dogovora, kakvi bi recimo bili oni o planiranim zonama namenske raspodele, a nikako ne i na krivudavim puteljcima ad hoc državnih intervencija, kakve su recimo razna „hlađenja“ potrošnje i/ili investicija koja jesu stvarna prepreka razvoju samoupravnih odnosa ali se u odsustvu sistemskih rešenja svakodnevno javljaju i kao određeno „društveno-državno“ nužno zlo.

dardnog složenog dobra koje je značilo otelotvorenje Rikardovog sna o nalaženju apsolutne mere vrednosti.

Radi pune naučne istine treba međutim dodati da za kvantitativnu analizu normalnih cena, u kapitalizmu kao i u socijalizmu, nije neophodno rešavanje Marksovog transformacionog problema. Štaviše, polazeći striktno od principa matematičke logike ne može se u stvari niti zaključiti da je cenovni sistem određen vrednosnim sistemom. Ono što je međutim izvesno jeste postojanje određene funkcionalne relacije između vrednosnog i cenovnog sistema koja uzgred može znatno doprineti jednostavnijoj analizi ovog poslednjeg.

*
* * *

Rad koji sledi podrazumeva da je zainteresovani čitalac upoznat sa osnovnim rezultatima postmarksističke teorije vrednosti što znači da će tehnički deo izlaganja biti sveden na najmanju moguću meru. Time će ujedno biti omogućeno da se puni akcenat stavi na aplikaciju tih rezultata u analizi tri posmatrane koncepcije o „socijalističkoj“ normalnoj ceni. Ipak, obrazloženje nekih formalnih stavova dato je, preglednosti radi, u Apendiksu na kraju rada.

I. DOHODNA CENA

1. Rešenje Marksovog transformacionog problema na primeru Srafinih cena proizvodnje

Nasuprot klasičnim ekonomistima i Marksu, Srafa je, doduše isključivo iz praktičnih razloga, u svojoj čuvenoj monografiji „Proizvodnja roba pomoću roba“ (Sraffa, 1960) pretpostavio da kapitalisti isplaćuju radnike po realizaciji proizvodnje, čime je kategorija varijabilnog kapitala „nestala“ sa pozornice kapitalizma a n -dimenzioni vektor cena proizvodnje (P) dobio oblik

$$(1) \quad P = PA(1+r) + wL$$

gde je A matrica angažovanih i utrošenih sredstava za proizvodnju L vektor živog rada, r profitna stopa a w najamnina. Zadajući recimo r , koja ne sme preći svoju tehnološki maksimalnu vrednost r_t dobijenu anuliranjem w , linearno homogeni sistem (1) postaje u ekonomskom smislu *potpuno* rešiv jer jednoznačno određuje razmenske odnose svih roba u privredi. Određivanje apsolutnog nivoa cena i nadnica irelevantno je za uspostavljanje privredne ravnoteže i svodi se na arbitraran izbor merila vrednosti, odnosno $n + l$ — e jednačine za sistem (1).

Srafa je međutim baš tom pitanju posvetio čini se preterano veliku pažnju mada su njegovi razlozi bili sasvim određene prirode.

Želeo je, naime, da nađe takvo merilo vrednosti koje će u „najčistijem“ obliku prikazati vezu između stope profita i nadnica. Ono što se može pokazati bez obzira na izabrano merilo vrednosti jeste da je r opadajuća funkcija od w , ali Srafi je pošlo za rukom da u sistemu (1) „otkrije“ jednu robu, standardno složeno dobro ili standardni neto proizvod, čijim izborom za numéraire veza između r i w postaje linearna

$$(2) \quad r = r_t(1-w)$$

s tim da važi i obrnuto: ukoliko se unapred pretpostavi veza iz (2), najamnine i cene *automatski* postaju merene standardnim dobrom.

Sve do sada izloženo i ne bi bilo od posebnog značaja za marksističku političku ekonomiju da vrednost standardnog dobra nije bila invarijantna na promene u raspodeli nacionalnog dohotka, odnosno taman tolika da u standardnom sektoru (koji proizvodi standardno dobro) omogući prisvajanje prosečnog profita i isplatu nadnica pri bilo kojoj dopustivoj i međusobno zavisnoj visini r i w , čime se omogućuje formalno „apsolutno“ tačno merenje „udaljenosti“ između različitih sistema cena determinisanih različitim stanjima raspodele. S druge strane, vrednosne cene uvek se mogu posmatrati kao cene proizvodnje sa nultom profitnom stopom, pa proističe da je standardno dobro relevantno za merenje tačne udaljenosti između vrednosnih cena i cena proizvodnje sa nenultom profitnom stopom. Pri tome će onaj ko želi da cene proizvodnje nominalno izrazi u časovima rada, za numéraire umesto samog standardnog dobra uzeti u njemu sadržanu količinu rada koja je zbog načina konstrukcije standardnog sistema jednaka količini živog rada u privredi pa je ima smisla zvati i standardnim živim radom. Tada se međutim da jednostavno pokazati (v. recimo Šuvaković, 1979, ss. 159—160) da već izvedena relacija (2) ostaje neizmenjena i ukoliko se cene mere standardnim živim radom, ali i da njeno pretpostavljanje automatski implicira da su cene proizvodnje merene standardnim živim radom čime postaju u Marksovom smislu uporedive sa vrednosnim cenama. To znači da veza iz (2) predstavlja u stvari onu spornu i od pojave poznatog von Bortkiewiczovog članka „grozničavo“ traženu četvrtu, odnosno $n+l$ — u jednačinu Marksovog transformacionog problema, čija zamena u (1) daje njegovo formalno tačno rešenje:

$$(3) \quad P = L(I - (1+r)A)^{-1} \begin{pmatrix} r_t - r \\ r_t \end{pmatrix}$$

a da pri tom nije izvršena nikakva cenovna transformacija niti je uopšte bilo neophodno poznavanje vrednosnih cena ili „traganje“ za standardnim dobrom.⁶

⁶ Posmatrana iz današnje perspektive „žučnost“ poznate debate oko Marksovog transformacionog problema, posebno njenog toka posle 1933. godine kada je Peter rekao već sve što je u suštini bilo bitno (v. Pjanić, 1975,

2. Računanje dohodne stope i dohodnih cena

Put ka korektnom računanju dohodnih cena postavio je trinaest godina posle njihovog otkrića P. Petrović (1974). Preveden na matricni oblik njegov početni obrazac je glasio

$$(4) \quad P = PA + D'(PA + L)$$

gde je P vektor dohodnih cena, PA vektor dohodne vrednosti utrošenih odnosno angažovanih sredstava za proizvodnju, D' opšta dohodna stopa a L vektor novostvorene vrednosti, po definiciji jednak vektoru živog rada.

Istog trenutka kada je stavljen na papir dohodni sistem od n jednačina sa $n+l$ -om nepoznatom zapada međutim u određene teorijske teškoće. Sistem (4) nije naime linearno homogen a to znači da se dohodna stopa i dohodne cene uopšte ne mogu odrediti nezavisno od izbora $n+l$ -e skalarne jednačine (merila vrednosti) koja će ujedno presudno uticati na njihovu veličinu!

No alko je situacija već takva, i nije tako teško odlučiti se za „ispravan“ izbor merila vrednosti. Kako se dohodne cene uvek moraju meriti radom sadržanim u nekoj robi, u protivnom se u (4) konstantni kapital ni formalno ne bi mogao sabrati sa živim radom, i kako od izbora te robe zavise dohodni razmenski odnosi, razumno je pretpostaviti da su tačni oni razmenski odnosi kod kojih su (još nepoznate) dohodne cene tačno merene radom. A pravljenje analogije sa prethodnim odeljkom daje indicije da bi se to moglo desiti kada se dohodne cene mere standardnim živim radom.

I zaista, već „drugi“ pogled na sistem (4) govori da je analogija ispravna. Formalno posmatrano dohodne cene nisu ništa drugo do Srafine radne cene proizvodnje

$$(5) \quad P = PA(1 + D') + D'L$$

kod kojih se nadnica, kod radnih cena proizvodnje ona je neimenovan broj, slučajno poklopila sa stopom profita, određivši tako i tačnu visinu dohodne stope (grafički prikaz dat je na Dijagramu 1):

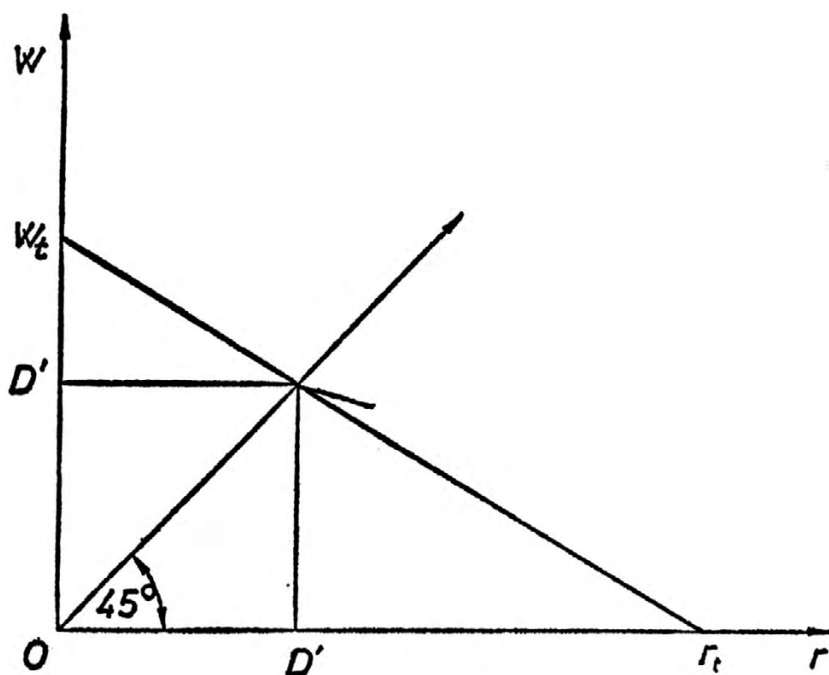
$$(6) \quad D' = \frac{r_t}{1 + r_t} \quad (= w = r).$$

s. 119), ne može se potpuno racionalno objasniti. I von Bortkiewicz i Winternitz a i drugi ekonomisti, isključujući doduše Meeka, potpuno su korektno pristupili izračunavanju cena proizvodnje „polazeći od vrednosnih cena“ isto kao što je i Tugan-Baranovski pre svih njih korektno izračunao ove poslednje „polazeći od cena proizvodnje“. Problem određivanja apsolutnih cena proizvodnje, tj. izbora četvrte jednačine, oko koga su se sporili niko od njih sve do pojave izvanrednog Setonovog članka (1957) nije uopšte potpuno tačno formulisao. Svi su naime *proizvoljno* odabirali tu četvrtu jednačinu obrazlažući ujedno „ispravnost“ svog izbora nekim teorijski dubljim razlozima. Stvar je međutim u tome da taj izbor kako je rigorozno pokazao Medio (1972), ne može biti arbitraran te da su svi unapred pretpostavljeni uslovi tipa „suma cena=suma vrednosti“, „masa profita=masa viška vrednosti“ ili „nacionalni dohodak=novostvorena vrednost“ pogrešni.

Zamenom u (5) i rešavanjem dobijamo sada i tačne dohodne razmen-
ske odnose

$$(7) \quad P = L \left(I - \frac{1 + 2r_t}{1 + r_t} A \right)^{-1} \left(\frac{r_t}{1 + r_t} \right)$$

ali i korektno rešenje Marksovog transformacionog problema na pri-
meru dohodnih cena.

Dijagram 1. — Grafičko određivanje dohodne stope

w — stopa ličnog dohotka; r — stopa akumulativnosti; w_t — tehnološki maksimalna stopa ličnog dohotka ($r=0$); r_t — tehnološki maksimalna stopa akumulativnosti ($w=0$); $D' = r_t / (1 + r_t)$ — dohodna stopa.

3. Analiza dohodne stope

Zadržimo se prvo na statičkoj analizi tačnog obrasca dohodne stope koji govori da je ona isključivo determinisana tehnološki maksimalnom profitnom stopom dobijenom iz hipotetičke situacije u

kojoj bi stopa najamnine bila jednaka nuli a Srafine cene proizvodnje posle blagog preuređenja dobile oblik

$$(8) \quad PA = \frac{1}{1+r_t} P$$

gde je $1/(1+r_t) = g(A)$ dominantni karakteristični koren nenegativne nerastavljive tehnološke matrice A , a P njemu pridruženi karakteristični vektor, tako da je dohodna stopa određena ustvari izrazom

$$(9) \quad D' = 1 - g(A).$$

Poznata Perron-Frobeniusova teorema (v. recimo Lancaster, 1970) tada govori da je $g(A)$ isključivo funkcija elemenata matrice A (i) te da je ta funkcija strogo monotono rastuća (ii).

Posledica (a)

Ekonomski posmatrano stav (i) govori da visina dohodne stope, u statičkom kao i dinamičkom pristupu, zavisi samo od veličine tehničkih koeficijenata, nikako ne i od veličine radnih koeficijenata, iz čega sledi već izneti zaključak iz uvoda: Dohodna stopa uopšte nije pokazatelj društvene ekonomije ili disekonomije živog i minulog rada.

Posledica (b)

Stav (iii) implicitno govori o kretanju dohodne stope u vremenu. Pretpostavi li se da je maksimiranje dohodne stope stvarno osnovni cilj proizvodnje u samoupravnom socijalizmu, nema te „sile“ koja bi omela njegovu dugoročnu realizaciju. Radnici bi uvek sproveli samo one inovacije koje povećavaju dohodnu stopu. Sve ostale, bez obzira koliko povećavale ili smanjivale globalnu produktivnost rada bile bi jednostavno odbačene.

*
* *
*

Na kraju ovih uzgrednih zapažanja o dohodnoj stopi konstatujemo još da su ona potpuno nezavisna od uobičajenih primedbi koje se upućuju na adresu tog pokazatelja, kao što je na primer ona da je sabiranje sastavnih delova njenog brojioca ekonomski nedopustivo jer prenebregava razliku između fundamentalnih kategorija fondova i tokova. Da se ne bismo bavili tim poznatim prigovorima u ovom radu se jednostavno držalo pretpostavki koje podrazumevaju kvantitativno poklapanje fondova i tokova. Pokazalo se međutim da to nije od presudnog uticaja za analizu dohodne stope.

4. Analiza dohodnih cena

Pretpostavimo, primera radi, da su se u samoupravnoj privredi formirale dohodne cene čija bi svrha verovatno trebalo da bude i omogućenje ekvivalentne razmene između robnih proizvođača. Ekvivalentnu međugransku razmenu u samoupravnom socijalizmu dopuštaju međutim samo oni razmenski odnosi koji reprezentativna preduzeća iz različitih grana dovode u ukupno jednak ekonomski položaj izražen jednakim mogućnostima tekuće potrošnje i akumulacije za koje je konstatovano da ih na nivou različitih grana ima smisla meriti jedino stopama ličnog dohotka i akumulativnosti.

Da bismo, polazeći od gornjeg kriterija, najjednostavnije sagledali kakvu ekonomsku ravnotežu ili neravnotežu produkuju dohodne cene, dovoljno je samo kod Srafinih cena proizvodnje (v. relaciju (1)) pretpostaviti da r više ne označava profitnu stopu već stopu akumulativnosti, a da w više ne predstavlja nadnicu, već lični dohodak. Time Srafine cene proizvodnje postaju jedna varijanta specifične cene proizvodnje koja bi zanemarivala pitanje opšte i zajedničke potrošnje i kod koje se nijedan deo ličnog dohotka ne bi isplaćivao pre realizacije roba na tržištu.

Dohodna cena tada se suštinski svodi na specifičnu cenu proizvodnje sa nepredujmljenim ličnim dohocima kod koje su visina ličnog dohotka i stopa akumulativnosti međusobno izjednačene, dakle „tehnokratski“ fiksirane na nivou potpuno nezavisnom od volje neposrednih proizvođača, što znači da je stopa akumulativnosti određena nezavisno od bilo kakvog željenog tempa proširene reprodukcije, a da je stopa ličnog dohotka bez ikakve povezanosti sa zadovoljenjem ljudskih potreba. Automatski sledi da bi radnici u različitim granama ostvarivali jednak ekonomski položaj samo u slučaju da stvarno akumuliraju po stopi akumulativnosti jednako dohodnoj stopi, odnosno da stvarno uživaju potrošnju po stopi jednako dohodnoj stopi. Do kakvih iskušenja bi to moglo dovesti jednu realnu samoupravnu privredu najbolje potvrđuju empirijska istraživanja P. Petrovića (1979 ss. 166-70) koja govore da bi dohodne cene obezbeđivale akumulaciju za ravnotežni rast jugoslovenske privrede isključivo pri stopi akumulativnosti od 22%, što bi istovremeno zahtevalo da se kupovna moć jugoslovenskih radnih ljudi smanji za 70% u odnosu na njenu stvarnu visinu. P. Petrović zato iznosi jednu moguću konstataciju da bi uz eventualno uspostavljanje dohodnih cena bilo nužno i uvođenje institucionalnog mehanizma „koji bi preraspodeljivao akumulaciju i omogućavao ostvarivanje proporcionalnog rasta po realnoj stopi“. Postavlja se međutim pitanje kakvu bi onda funkciju imalo uspostavljanje dohodnih cena.

Sve ovo daje indicije da bi dohodne cene, i egzogeno „nametnute“, verovatno bile odbačene od samih neposrednih proizvođača koji će u ulozi kolektivnih preduzetnika uvek nastojati da ostvare maksimalno povoljan ekonomski položaj izražen stopama ličnog do-

hotka i akumulativnosti (up. Pjanić, 1975, s. 498). Da li će svima njima to i uspeti i pod kojim je uslovima najverovatnije da će im uspeti, pitanje je koje se već ovim odeljkom ne postavlja. Odgovor na njega eventualno se može naći u sledećim delovima ovog rada. No pre toga daće se jednostavno objašnjenje zašto dohodne cene mogu dovoditi radnike zaposlene u različitim privrednim granama u onoliko različit ekonomski položaj kakav je recimo opisan u uvodnom delu rada.

5. Faktori koji odlučuju o ekonomskom položaju grana pri razmeni roba po dohodnim cenama

U prethodnom odeljku konstatovano je da dohodne cene dovode u jednak položaj različite privredne grane samo u slučaju da se stvarna stopa akumulativnosti i stvarna stopa ličnog dohotka međusobno izjednače na nivou izračunate dohodne stope. Kako se to nikada, izuzev pukim slučajem, ne bi dogodilo, dohodne cene dovode privredne grane u trajno nejednak ekonomski položaj.

Što se tiče neposrednih činilaca koji bi dovodili do tih nejednakosti oni do sada nisu uvek bili najpreciznije identifikovani. Često se govorilo da ceteris paribus dohodne cene donose bolji položaj granama sa višim obrtom a lošiji granama sa nižim obrtom (i). Pored ovoga spominjalo se da viši organski sastav (kapitalna opremljenost rada) takođe donosi prednost a niži sastav inferioran položaj.

Što se tiče stava (i) ne može se tvrditi da koeficijent obrta igra nekakvu ulogu kod određivanja ekonomskog položaja grana. Što se tiče stava (ii), ni on nije bezuslovno tačan. Viša kapitalna opremljenost jedne grane, računata naravno po dohodnim cenama, može tu granu i da favorizuje i da defavorizuje. Sve zavisi od toga koju apsolutnu visinu stope akumulativnosti, time i od nje zavisnu stopu ličnog dohotka, uzmemo kao polazni kriterijum. Zato se suštinsko pitanje kod ocene ekonomskog položaja grana svodi na izbor relevantne stope akumulativnosti (osvrst na to pitanje dat je na kraju ovog odeljka).

Posmatrajmo za trenutak „dohodnu” ravnotežu i -te grane. Ako se veličina njenih angažovanih osnovnih i obrtnih sredstava obeleži sa K_i a količina živog rada sa L_i , dohodak te grane biće određen izrazom

$$(10) \quad D_i = D' (K_i + L_i)$$

gde je D' opšta dohodna stopa a D_i dohodak posmatrane grane. Istovremeno gornja suma dohotka može ex post da se na bezbroj načina raspodeli na lične dohotke i akumulaciju i tako odredi bezbroj stopa akumulativnosti r_i i stopa ličnog dohotka w_i .

$$(11) \quad D' (K_i + L_i) = r_i K_i + w_i L_i$$

pa deljenje sa L_i i rešavanje po w daje

$$(12) \quad w_i = D' (1 + k_i) - k_i r_i \quad (i = 1, \dots, n)$$

gde je $k_i = K_i/L_i$ koeficijent kapitalne opremljenosti rada („organski sastav sredstava“) u i -tom sektoru.

Vidimo da pri bilo kojoj datoj stopi akumulativnosti r ($r_i = r$) ekonomski položaj grane, izražen tada *isključivo* visinom ličnog dohotka w_i , ne zavisi od koeficijenta obrta u toj grani već isključivo od organskog sastava sredstava k_i . Da li će međutim organski sastav viši od društveno prosečnog donositi jednoj grani bolji, jednak ili lošiji položaj u odnosu na društveni prosek, zavisi od toga da li će se kao kriterijum (v. relaciju (12)) uzeti stopa akumulativnosti manja, jednaka ili veća od dohodne stope. Naravno, kod nižeg organskog sastava redosled je obrnut, a kod organskog sastava jednakog društvenom proseku grana će imati položaj jednak društveno prosečnom.

Očigledno, za dobijanje realne slike o tome kojim granama dohodna cena donosi prednost, a koje opet diskriminiše, presudan je realan izbor stope akumulativnosti koja će se uzeti kao standard kod poređenja. I odmah da dodamo, to verovatno može biti samo ona stopa akumulativnosti koja donosi neki tolerantan minimum privredne ravnoteže i ujedno ispunjava globalne razvojne ciljeve samoupravne privrede i društva. A to je očigledno u ovom radu već spomenuta minimalna stopa akumulativnosti koja po definiciji ispunjava gornje zahteve.

Zadržimo se na kraju na situaciji u stvarnoj jugoslovenskoj privredi u 1966. godini za koju je P. Petrović izračunao dohodnu stopu od oko 22%. Iz toga podatka direktno zaključujemo da bi u našoj privredi dohodne cene favorizovale grane sa višom kapitalnom opremljenošću rada⁷ s obzirom da bi u 1966. godini (videti Petrović, 1979, s. 119) svaka ravnotežna stopa akumulativnosti veća od 6,65% izvesno dirala u dostignuti stepen kupovne moći jugoslovenske radničke klase i tako bila odbačena.

II. SPECIFIČNA CENA PROIZVODNJE⁸

1. *Iznažavanje zavisnosti između stope ličnog dohotka i stope akumulativnosti kao dovoljan uslov za rešenje Marksovog transformacionog problema na primeru specifične cene proizvodnje*

⁷ To naravno ne moraju biti one iste grane koje su pri tekućim cenama iz 1966. godine imale višu kapitalnu opremljenost rada od društveno prosečne.

⁸ Konceptija specifične cene proizvodnje posmatraće se na nivou koji zanemaruje pitanje opšte i zajedničke potrošnje koje inače zauzima karakteristično mesto u tom učenju. Ipak, osnovne postavke mogu se izneti i bez pominjanja tog pitanja, a da se time ne stekne i pogrešna slika o samoj konceptiji.

Kao što je poznato, koncepcija specifične cene proizvodnje polazi od dvostrukih ciljeva socijalističkih robnih proizvođača koji u ulozi kako institucionalnih tako i funkcionalnih kolektivnih preduzetnika nastoje da naporedo zadovolje dva ekonomska interesa, primaran za ličnom potrošnjom i izveden za akumulacijom. Pri tome oni stepen lične potrošnje mere stopom ličnog dohotka a mogućnosti akumulacije stopom akumulativnosti. Ova koncepcija dalje pretpostavlja da će u odsustvu društvene koordinacije a u uslovima slobodnog kretanja rada i društvenih sredstava u bilo kojem njihovom obliku, kao i uz pretpostavku maksimirajućeg ponašanja, doći do međugranskog i izjednačenja stopa ličnog dohotka (po jedinici rada) i stopa akumulativnosti. U tom trenutku ni jedan privredni subjekt ne može na bilo koji način popraviti svoj ukupni ekonomski položaj, a razmenski odnosi koji taj položaj podržavaju nazvani su specifičnim cenama proizvodnje. Kako se pretpostavlja da su ravnotežni lični dohoci veličina sa kojom se ulazi u novi ciklus proizvodnje, oni se u svom celokupnom iznosu tretiraju faktički kao trošak, a implicitna je pretpostavka da se isplaćuju na početku proizvodnog perioda.

Sledi da specifična cena proizvodnje mora zadovoljiti sledeće zahteve: Pokriti troškove sredstava za proizvodnju a zatim jedan deo dohotka rasporediti proporcionalno granskim količinama utrošenog rada, gde je faktor proporcionalnosti stopa ličnog dohotka w , a drugi deo dohotka proporcionalno granskim angažovanim osnovnim i obrtnim sredstvima po uniformnoj stopi akumulativnosti r :

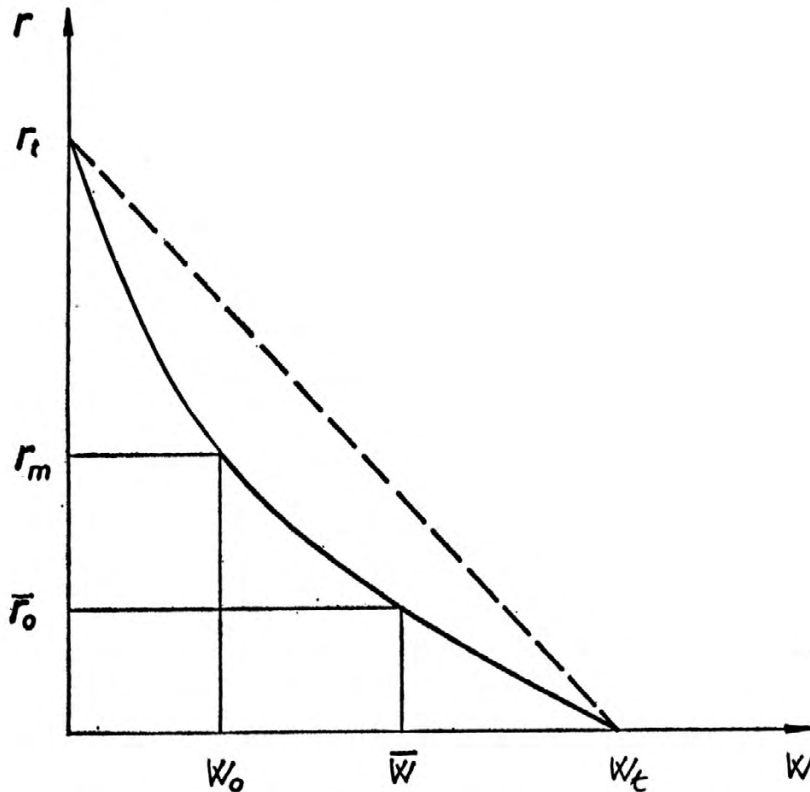
$$(13) \quad P = (PA + wL) (1 + r).$$

Ovaj sistem pri datoj stopi ličnog dohotka, alternativno pri datoj stopi akumulativnosti, postaje linearno homogen i jednoznačno određuje n relativnih specifičnih cena proizvodnje. Za merilo vrednosti tada se može uzeti bilo koja od roba u sistemu čime se proizvoljno određuje apsolutni nivo cena.

Da bi se međutim rešio transformacioni problem na primeru specifičnih cena proizvodnje potrebno ih je, slično kao i dohodne cene, tačno izmeriti utrošenim radom, odnosno preciznije radom sadržanim u standardnom složenom dobru. Kako je prethodni odeljak pokazao da dohodne cene nisu ništa drugo do jedan specijalni slučaj specifičnih cena proizvodnje sa nepredujmljenim ličnim dohocima, i kako je za rešenje transformacionog problema kod dohodne cene bilo dovoljno pronaći odgovarajuću (linearnu) vezu između stope akumulativnosti i ličnog dohotka, možemo zaključiti da je iznalaženje te (sada očigledno nelinearne) veze dovoljan uslov za rešenje transformacionog problema kod „prave“ specifične cene proizvodnje. Ostavljajući tehnički deo izlaganja za Apendiks, konstatujemo samo da je tražena zavisnost hiperbolična i da glasi

$$(14) \quad r = \frac{r_t (1 - w)}{1 + w r_t}$$

gde je r_t tehnološki maksimalna stopa akumulativnosti (grafički prikaz dat je na Dijagramu 2).

Dijagram 2. — Varijacije stope akumulativnosti i stope ličnog dohotka kod specifične cene proizvodnje

w_0 — minimalna stopa ličnog dohotka; r_m — maksimalna stopa akumulativnosti; r_0 — minimalna stopa akumulativnosti (parametar koji pripada samoupravnoj ceni proizvodnje); \bar{w} — stopa ličnog dohotka koja odgovara stopi akumulativnosti r_0 .

Ako se sada unapred pretpostavi relacija (14), lični dohoci i specifične cene proizvodnje automatski postaju tačno mereni radom. Rešavajući (14) po w , zamenjujući u (13) i računajući vektor apsolutnih cena sada se dobija

$$(15) \quad P = L (I - (1+r)A)^{-1} \begin{pmatrix} r_t - r \\ r_t \end{pmatrix}$$

čime je rešen i Marksov transformacioni problem na primeru specifične cene proizvodnje.

2. Problem determinisanja ravnotežne stope akumulativnosti

Relacija (15) lepo ilustruje da su specifične cene proizvodnje isključivo određene prevladavajućom proizvodnom tehnikom (A, L) i visinom stope akumulativnosti r . Konceptija specifične cene proizvodnje se međutim eksplicitno ne izjašnjava na koji način bi se odredila ravnotežna stopa akumulativnosti a time i ravnotežni razmenski odnosi. Bez pretenzija na davanje nekog definitivnog odgovora, koji je u ostalom na sadašnjem stupnju razvoja teorija vrednosti i nemoguć, moglo bi se samo konstatovati da kod determinisanja ravnotežne stope akumulativnosti presudnu ulogu igra izabrani sistem finansiranja društvene reprodukcije, pri čemu se istovremeno ni jednom sistemu ne bi smela a priori dati prednost kao „najboljem“ za razvijanje samoupravnih socijalističkih odnosa proizvodnje.

Ako pođemo od sistema centralizovanog eksternog finansiranja, stopa akumulativnosti bi se na dugi rok po definiciji svela na kamatnu stopu dobijenu u preseku kriva ponude i tražnje za društvenim sredstvima. Pri tome ekonomska teorija za sada nije u stanju da kaže kolika bi pri datim uslovima bila ta dugoročna kamatna stopa jer sem opšte konstatacije da je tražnja za kapitalom determinisana mogućnošću njegove produktivne upotrebe, dalje se u analizi tog fenomena nije otišlo.

Drugačija je situacija sa sistemom decentralizovanog eksternog finansiranja u kome se na strani ponude društvenih sredstava javljaju pojedinačna preduzeća. Doduše i u ovakvim okolnostima izvesno je da bi se na dugi rok formirala neka ravnotežna kamatna stopa ali ona ne bi određivala i ravnotežnu stopu akumulativnosti. Ovo bi se ostvarilo tek ukoliko se institucionalno onemogućiti da se dohodak dobijen na osnovu ulaganja društvenih sredstava preliva u ličnu potrošnju zaposlenih u preduzeću „zajmodavcu“. Ako se pretpostavi da jedan takav korak u socijalističkoj privredi verovatno treba preduzeti, postavlja se dodatno pitanje šta bi onda uopšte stimulisalo ponudu društvenih sredstava od strane pojedinačnih preduzeća.

I na kraju, treća potpuno „čista“ mogućnost finansiranja bilo bi interno finansiranje čije su potencijalno negativne implikacije (slične se javljaju i kod decentralizovanog eksternog finansiranja), ali i mogući način njihovog prevazilaženja, već opisani u uvodnom delu rada.

Kao što je tada konstatovano, osnovni problem kod samofinansiranja jeste „zakonito“ nepodudaranje između stopa grupne i društvene vremenske preferencije potencirano još i time što deo prihoda od razmatranog investicionog projekta koji odgovara inicijalnom ulaganju sredstava nikada ne može, zbog društvene svojine nad kapitalom, da se „vrati“ radnom kolektivu.

Ovde međutim treba navesti još jednu činjenicu koja će i dodatno destimulisati investicionu aktivnost preduzeća a koju ranije i nije bilo neophodno uzeti u razmatranje. Reč je naime o teorijsko-

-institucionalnoj nemogućnosti, proistekloj iz kritike Lasalove teze o „punom prinosu rada”, da se i ceo budući dohodak u obliku lične potrošnje vrati radnom kolektivu. To praktično znači da bi u „laboratorijskoj“ samoupravnoj privredi dolazilo do spontane investicione aktivnosti mikroekonomskih subjekata tek uz konstantno i fantastično delovanje tehničkog progressa (uz čije prisustvo bi, uzgred budi rečeno, i izdvajanje za akumulaciju bilo praktično nepotrebno) koje bi činilo investiciona ulaganja atraktivnima i u slučaju kada se samo jedan deo budućeg dohotka može koristiti za ličnu potrošnju postojećih članova kolektiva.

Ovo je očigledno samo još jedan razlog da već u „laboratorijskoj“ samoupravnoj privredi formiranje akumulacije postane predmet društvenog dogovaranja čiji rezultat bi bilo određivanje već spomenute minimalne stope akumulativnosti. Uvođenje egzogene stope akumulativnosti istovremeno je međutim i teorijski preduslov za determinisanje konkretnih razmenskih odnosa koje bi implicirala koncepcija specifične cene proizvodnje. Njegovim ispunjenjem ta koncepcija se ujedno potpuno svrstava u Rikardo-Marksovu „familiju“ teorija vrednosti zasnovanih na egzogenom utvrđivanju odbitnih delova nacionalnog dohotka bez koga je, bar na sadašnjem stupnju razvoja ekonomske nauke nemoguće računanje bilo kog tipa cena zasnovanih na kategoriji vrednosno homogenizovanog kapitala.

III. SAMOUPRAVNA CENA PROIZVODNJE

Učenje o dohodnoj ceni polazi od pretpostavke da primarna raspodela nije niukakvoj uzročnoj vezi sa namenskom raspodelom.

Nasuprot ovome, učenje o specifičnoj ceni proizvodnje polazi od pretpostavke da će u samoupravnoj privredi primarna raspodela isključivo biti određena spontano formiranom makro proporcijom namenske raspodele izraženom preko ravnotežnih stopa akumulativnosti i ličnog dohotka. Pitanje optimalnosti tako uspostavljene proporcije koncepcija specifične cene proizvodnje, budući da je reč o čisto analitičkom učenju, ne razmatra. Deo II međutim govori da ta proporcija, izuzev možda u slučaju potpuno centralizovanog eksternog finansiranja, iz više objektivnih razloga ne bi mogla biti društveno poželjne, što zahteva da ona već na „najvišoj“ teorijskoj ravni postane predmet društvenog dogovaranja.

Koncepcija samoupravne cene proizvodnje ne smatra opravdanim da se društvenim dogovorom jednoznačno određuje namenska raspodela dohotka. Ono što je međutim nužno jeste uspostavljanje precizno definisane zone, izražene minimalnim stopama akumulativnosti i ličnog dohotka, u kojoj se, pri datom tehnološkom horizontu, ta raspodela može kretati.⁹ Polazeći od tog stava, proisteklog iz pret-

⁹ Činjenica da su granice potrošnje i akumulacije određene za *dati* tehnološki horizont, govori da robni proizvođači nikada ne mogu biti desti-

hodnog pažljivog ispitivanja dohodne cene i specifične cene proizvodnje, došlo se do oblika normalne cene koja u stanju privredne ravnoteže mora da ispuni sledeće zahteve:

- (i) Da pokrije troškove sredstava za proizvodnju i minimalne lične dohotke w_0 („potrebni proizvod“) koji predstavljaju društveno-istorijski uslovljen i društveno dogovoren minimalan standard lične potrošnje ali istovremeno i maksimalni deo ličnog dohotka (po jedinici kvalifikacije) koji društvo može priznati kao trošak.¹⁰
- (ii) Da obezbedi akumulaciju po planiranoj minimalnoj stopi akumulativnosti r_0 koja će u svakom trenutku obezbeđivati neki društveno-ekonomski tolerantan minimum ravnoteže sistema.
- (iii) Da preostali deo viška proizvoda (dobit) raspodeli u srazmeri sa brojem uslovno nekvalifikovanih radnika zaposlenih u pojedinim granama, gde faktor proporcionalnosti, d , predstavlja dobit po (uslovno nekvalifikovanom) radniku.

Pretpostavili se, jednostavnosti radi, jednakost između uloženi i utrošeni sredstava za proizvodnju, te isplata akontiranih ličnih dohodaka na početku proizvodnog perioda, pri čemu se može pretpostaviti i njihova jednakost sa minimalnim ličnim dohocima¹¹, zahtevi (i)-(iii), spojeni zajedno, daju sledeći vektor ravnotežnih cena

$$(16) \quad P = (PA + w_0 L) (1 + r_0) + dL.$$

Za datu minimalnu stopu akumulativnosti koja ne sme preći svoju maksimalnu vrednost r_m , dobijenu anuliranjem d , (16) daje n relativnih samoupravnih cena proizvodnje i dobit po radniku. Jednako kao i kod drugih tipova ravnotežnih cena određivanje apsolutnog cenovnog nivoa jeste pitanje proizvoljnog odabiranja merila vrednosti, za koje preliminarno možemo uzeti sam minimalni lični dohodak ($w_0 = 1$):

$$(17) \quad P = (1 + r_0 + d) L (I - A (1 + r_0))^{-1}.$$

Na primeru specifičnih cena proizvodnje videli smo da je dovoljan uslov za rešenje Marksovog transformacionog problema iznalaženje veze između stope akumulativnosti i ličnog dohotka merenog standardnim živim radom. U slučaju samoupravne cene proizvodnje traženo rešenje očigledno se može svesti na iznalaženje veze između

mulisani samim njihovim postojanjem. Naprotiv, svako delovanje tehničkog progresa automatski će podizati nivo tekuće potrošnje i akumulacije, dajući tako podstrek za nove inovacije.

¹⁰ Za obrazloženje različitih funkcija koje u samoupravnoj privredi ima kategorija minimalnog ličnog dohotka, v. recimo Šuvaković (1977, ss. 267—70).

¹¹ S obzirom da od visine akontiranih ličnih dohodaka zavisi koliki će deo ograničenih društvenih sredstava morati trajno da bude „zarobljen“ u procesu društvene reprodukcije zbog kreditiranja tekuće lične potrošnje, ova pretpostavka može imati i određeni teorijski značaj.

minimalne stope akumulativnosti s jedne, i minimalnog ličnog dohotka i dobiti po radniku merenih standardnim živim radom, s druge strane. Tada se jednostavno da pokazati (v. Apendiks) da tražena veza ima oblik

$$(18) \quad d = (1 - w_0) \frac{r_m - r_0}{r_m}.$$

Uvrštavanjem (18) u (16) dolazi se do direktne uporedivosti samoupravnih cena proizvodnje sa vrednosnim cenama.

Nedostatak gornjeg rešenja transformacionog problema, prisutan doduše i kod specifične cene proizvodnje, svodi se na to što veza između pojedinih vrednosnih i cenovnih elemenata nije neposredno uočljiva. U slučaju samoupravne cene proizvodnje taj nedostatak je međutim, zahvaljujući njenoj specifičnoj strukturi, moguće dosta jednostavno prevazići. Reč je o tome da kod samoupravne cene proizvodnje minimalni lični dohodak predstavlja određeni *standard* lične potrošnje do čije visine je moguće (i jedino ima smisla) doći samo putem računanja vrednosti neke unapred pretpostavljene „korpe“ potrebnog proizvoda, koju ćemo predstaviti semipozitivnim red-vektorom b . Iz ovoga opet proističe da se kod samoupravne cene proizvodnje eksplicitno javljaju određene Marksove analitičke kategorije — potrebni rad, višak rada, stopa viška rada ili organski sastav kapitala — s tim što se kod njihove interpretacije mora naravno imati u vidu specifičnost odnosa proizvodnje pri kojima su definisani.

Preglednosti radi uvedimo za početak iznetu pretpostavku o određivanju minimalnih ličnih dohodaka u relaciju (16):

$$(19) \quad P = P(A + bL)(1 + r_0) + dL$$

ili u kompaktnijem obliku:

$$(20) \quad P = PA^+ (1 + r_0) + dL$$

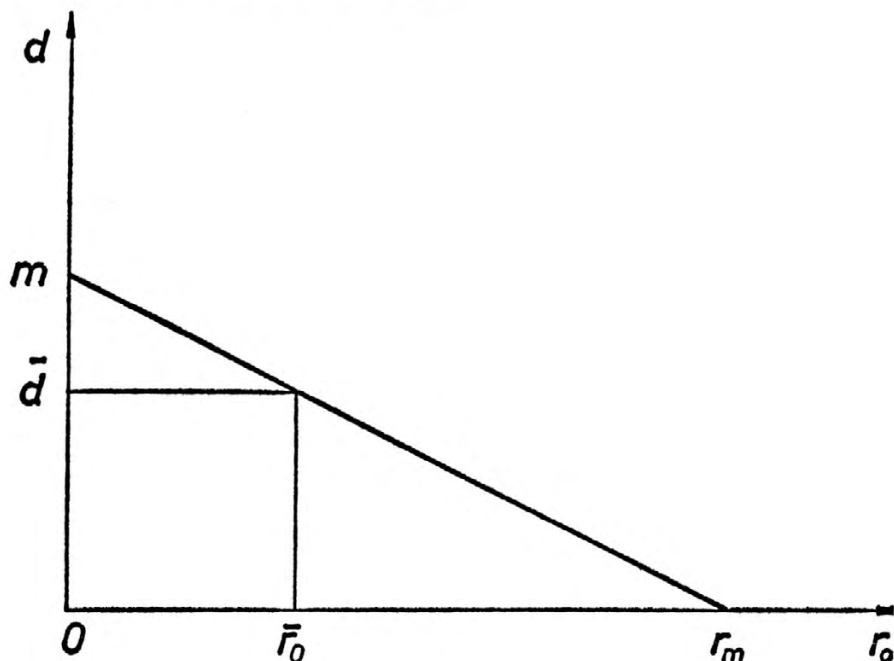
gde A^+ predstavlja poznatu proširenu tehnološku matricu.

Kako su minimalni lični dohoci preko (20) i formalno uklopljeni u reprodukciju potrošnju sistema, kao sastavni delovi naturalno specifikovanog društvenog viška (predstavljenog Marksovim viškom proizvoda) sada eksplicitno figurišu samo minimalna akumulacija i dobit. Rešenje transformacionog problema zbog toga nalaže da se dobit po radniku više ne meri radom sadržanim u standardnom neto proizvodu, već radom sadržanim u standardnom *višku* proizvoda, tj. standardnim viškom rada koji je, zahvaljujući načinu konstrukcije standardnog dobra, ujedno jednak višku rada iz posmatrane stvarne samoupravne privrede. Ostavljajući kao i do sada formalno obrazloženje za Apendiks, konstatujemo samo da su samoupravne cene proizvodnje i dobit po radniku automatski mereni standardnim viškom

rada ukoliko između dobiti po radniku i minimalne stope akumulativnosti važi sledeća relacija (grafički prikaz dat je na Dijagramu 3)

$$(21) \quad d^+ = m \frac{r_m - r_0}{r_m}$$

gde je $m = l - v$ jedinični višak rada a $v = hb$ jedinični potrebni rad (h je vektor vrednosnih cena).

Dijagram 3. — Određivanje ravnotežne dobiti po radniku kod samoupravne cene proizvodnje

m — jedinični višak rada; \bar{r}_0 — društveno dogovorena minimalna stopa akumulativnosti; \bar{d} — ravnotežna dobit po radniku koja odgovara veličini \bar{r}_0

Mada na prvi pogled gotovo identična relaciji (18), relacija (21) se ipak otkriva kao teorijski superiornija. Dok je u (21) radni ekvivalent dobiti po radniku predstavljen ustvari delom viška rada iz stvarnog samoupravnog sistema, dotle bi u (18) $(1-w_0)$ bilo identično stvarnom jediničnom višku rada m , samo pod uslovom da radnici celokupni iznos minimalnog ličnog dohotka troše isključivo na kupovinu standardnog dobra, što se naravno može desiti samo pukim slučajem.

Pored ovoga, relacija (21) ima i tu prednost da u sebi eksplicitno sadrži značajnu informaciju o tome koliko se dodatnih korpi potrebnog proizvoda može kupiti pri datoj visini d^+ (kako je po defini-

čiji $m = shb$, gde je s stopa viška rada, iz (21) sledi da taj broj iznosi $(r_m - r_0)s/r_m$.

I na kraju, relacija (21) se javlja i kao najpodesnija za iskazivanje „kompletne“ korenspodencije između vrednosnog i cenovnog sistema. Ovo pretpostavlja da se r_m izrazi preko odgovarajućih vrednosnih kategorija što je, zahvaljujući specifičnosti konstrukcije standardnog viška proizvoda, moguće veoma jednostavno učiniti. Tada se pokazuje (v. Apendiks) da se maksimalna stopa akumulativnosti, koja ustvari predstavlja korelat dominantnog karakterističnog korena matrice A^+ , može napisati i kao

$$(22) \quad r_m = \frac{s}{C_0/V_0 + 1}$$

gde je s stopa viška rada a C_0/V_0 organski sastav sredstava u standardnom sistemu (standardni organski sastav sredstava). Zamenjujući izraz u (21) i sređujući, dobit po radniku se konačno javlja u funkciji svih vrednosnih elemenata

$$(23) \quad d^+ = m \frac{s - r_0 (C_0/V_0 + 1)}{s}$$

postajući tako teorijski analog tzv. korigovanom Marksovom obrascu profitne stope koji je postavio italijanski ekonomista Medio (1972).¹²

APENDIKS*

(i) Pođimo od najjednostavnijeg slučaja specifične cene proizvodnje sa nepredujmljenim ličnim dohocima:

$$P = PA(1 + r) + wL.$$

Pretpostavimo sada da se u nekoj privredi proizvodi n roba i da se sve koriste i kao sredstva za proizvodnju. Sa $x = (x_i)$ obeležimo vektor tih roba kao bruto proizvoda, sa $y = (y_i)$ vektor tih roba kao neto proizvoda a sa $a = (a_i)$ vektor tih istih roba kao agregatnih sredstava za proizvodnju. Neka je dalje:

$$(1A) \quad y = r_1 a$$

¹² Kod interpretacije izraza (23) kao i Mediovog obrasca profitne stope mora se međutim imati u vidu da veličina C_0/V_0 ne predstavlja ono što je Marks podrazumevao pod pojmom organskog sastava kapitala. Prvo, ona je prosek koji u sebi ne uključuje kapital iz tzv. nebazičnih sektora (Marksov odeljak IIb). Drugo, ona uopšte ne predstavlja organski sastav kapitala iz stvarne privrede već iz hipotetičkog standardnog sistema.

* Osnovni analitički rezultat korišćen u ovom Apendiksu postavio je Sraffa (1960). Kod rešavanja transformacionog problema prvi ga je eksplicitno upotrebio Medio (1972). Razrada nekih detalja data je kod Passinetija (1977) i Eatwella (1975).

gde skalar r_t očigledno predstavlja tehnološki maksimalnu stopu akumulativnosti u toj privredi.

Ako se sada pretpostavi da se u -ti deo neto proizvoda svake robe koristi za lične dohotke, uniformna stopa akumulativnosti može se predstaviti kao

$$(2A) \quad r = \frac{y_i - u y_i}{a_i} \quad (i = 1, \dots, n)$$

ili, zbog (1A),

$$(3A) \quad r = \frac{h y - u h y}{h a}$$

gde h predstavlja pozitivan vektor vrednosnih cena (relacija (3A) važi naravno i ukoliko h predstavlja bilo koji proizvoljni pozitivni vektor). Posmatrajmo sada proizvodnju roba x kao proizvodnju u jednom uslovno složenom sektoru, a x i y kao odgovarajuće složene robe. (3A) se sada može pisati kao

$$(4A) \quad h y = r h a + u h y$$

Sledi da je novostvorena vrednost u proizvodnji složene robe taman tolika da omogući isplatu ravnotežnih ličnih dohodaka, odnosno formiranje akumulacije po ravnotežnoj stopi i to računatoj na radnu vrednost angažovanih sredstava za proizvodnju. Zaključujemo da razlozi za transformaciju vrednosti u cenu ne postoje kod složene robe, što znači da su te dve veličine jednake:

$$h x = p x \quad h y = p y$$

gde je p vektor cena pojedinačnih roba. Proističe da složena roba x ili y — Srafino standardno dobro — predstavlja apsolutno merilo vrednosti.

Ukoliko sada lične dohotke, umesto delovima standardnog neto proizvoda, merimo njegovom radnom vrednošću (standardnim živim radom), možemo pisati

$$(5A) \quad w L_0 = u L_0 (= u h y)$$

gde je L_0 ukupna količina živog rada u privredi. Sledi

$$(6A) \quad w = u$$

Zamenom (6A) i (1A) u (2A) konačno se dobija

$$(7A) \quad r = r_t (1 - w)$$

(7A) dakle važi ukoliko su u standardnom sistemu lični dohoci mereni standardnim živim radom. No pošto je linearna veza između r i w očigledno moguća isključivo ukoliko su lični dohoci mereni standardnim živim radom, sledi da njeno pretpostavljanje automatski znači da su lični dohoci mereni standardnim živim radom, za koji je pret-

hodno pokazano da predstavlja apsolutnu meru vrednosti. Zbog toga uspostavljanje relacije (7A) označava istovremeno i rešenje Marksovog transformacionog problema na primeru specifične cene proizvodnje sa nepredujmljenim ličnim dohocima, pod uslovom da se problem rešava u standardnom sistemu. (7A) će međutim davati rešenje transformacionog problema i u bilo kojem nestandardnom sistemu, u kome ne važi ključna relacija (1A), ukoliko se pokaže da se svaki stvarni sistem može preurediti u standardni ali tako da, recimo pri istoj visini ličnog dohotka, oba sistema imaju jednake cene i stope akumulativnosti. Ako je to moguće ostvariti tada će (7A) pokazivati i vezu između ličnog dohotka i stope akumulativnosti u stvarnom sistemu, naravno pod uslovom da se lični dohoci mere delovima standardnog živog rada odnosno standardnog neto proizvoda.

I zaista, pokazuje se da je preuređenje stvarnog sistema u standardni sistem sa jednakom tehnološkom matricom (kao i stvarni (što je uslov za ostvarenje gornjih jednakosti) relativno lak zadatak. Da bi od stvarnog sistema sa tehnološkom matricom A i, recimo, jediničnom bruto proizvodnjom dobili odgovarajući standardni sistem u kome važi relacija tipa (1A), očigledno je potrebno izvršiti transformaciju na sledeći način

$$(8A) \quad Aq(1+r_t) = q$$

gde je q vektor koeficijenata transformacije stvarnih u standardne proporcije koji ujedno, zbog jedinične proizvodnje u stvarnom sistemu, predstavlja i same standardne proporcije.

Ukoliko je, što se i pretpostavlja, matrica A nenegativna i nerastavljiva, (8A) daje samo jednu pozitivnu vrednost tehnološki maksimalne stope akumulativnosti kojoj odgovara pozitivan vektor transformacionih koeficijenata određenih do skalarnog umnoška. Pitanje apsolutne veličine komponenti q je otvoreno, ali se iz određenih razloga mora pretpostaviti da će se u standardnom sistemu proizvoditi one količine roba čija proizvodnja „usisava“ celokupnu količinu živog rada iz stvarnog sistema. Znači

$$Lq = L_0$$

gde je L vektor radnih koeficijenata. Zaključujemo da svaki stvarni sistem sadrži u sebi standardnu složenu robu a to automatski znači i da je rešenje Marksovog transformacionog problema moguće u opštem slučaju

(ii) Slučaj „pravih“ specifičnih cena proizvodnje razlikuje se od prethodnog jedino po tome što se i lični dohoci javljaju kao deo angažovanih sredstava tako da početni obrazac za stopu akumulativnosti, umesto kao u (3A), glasi

$$(9A) \quad r = \frac{hy - uhy}{ha + uhy}$$

pa se istom procedurom kao i ranije, dakle zamenom (1A) i (6A) u (9A), posle sređivanja dobija:

$$r = \frac{r_t(1-w)}{1+wr_t}$$

(iii) Kod samoupravne cene proizvodnje konstatovano je da su u načelu moguća dva pristupa rešenju transformacionog problema.

a) Ukoliko se cene, minimalni lični dohoci i dobit po radniku mere standardnim živim radom, ukupna dobit može se pisati kao:

$$(10A) \quad u_d L_0 = L_0 - u_0 L_0 - r_0 (h_a + u_0 L_0)$$

gde su u_d i u_0 učešća dobiti po radniku i minimalnih ličnih dohodaka u standardnom živom radu. Imajući u vidu da je tada $u_d = d$ i $u_0 = w_0$, te da je $h_a = L_0/r_t$, (10A) postaje

$$d = (1-w_0) - \frac{r_0(1+w_0r_t)}{r_t}$$

a posle proširenja razlomka sa $(1-w_0)$, te uzimanja u obzir činjenice da je $r_m = r_t(1-w_0)/(1+w_0r_t)$, konačno se dobija

$$d = (1-w_0) \frac{r_m - r_0}{r_m}$$

što je tražena relacija za rešenje transformacionog problema na primeru samoupravne cene proizvodnje.

b) Ukoliko se merenje vrši standardnim viškom proizvoda relacija za konstrukciju standardnog sistema, umesto oblika iz (8A), dobija oblik:

$$A^+q^+ (1+r_m) = q^+ \quad Lq^+ = L_0$$

gde je A^+ proširena tehnološka matrica, q^+ „novi“ vektor transformacionih koeficijenata a r_m društveno dogovorena maksimalna stopa akumulativnosti

Ukoliko sa $z = (z_i)$ obeležimo vektor agregatnog viška proizvoda u „novom“ standardnom sistemu, a sa $a^+ = (a_i^+)$ vektor agregatnih proširenih inputa, r_m se može pisati kao

$$r_m = \frac{z_i}{a_i^+} \quad (i = 1, \dots, n)$$

ali i kao

$$(11A) \quad r_m = \frac{hz}{ha^+}$$

gde je h vektor vrednosnih cena. Pisana uobičajenim simbolima relacija (11A) bi ustvari glasila:

$$r_m = \frac{M_0}{C_0 + V_0}$$

gde se M_0 , C_0 i V_0 odnose na odgovarajuće agregatne veličine iz *standardnog* sistema. Konačno, deljenje sa V_0 daje:

$$r_m = \frac{s}{C_0/V_0 + 1}$$

gde je stopa viška rada, s , zbog načina konstrukcije standardnog sistema jednaka stopi viška rada iz *stvarnog* sistema. Ako sada udeo dobiti u standardnom višku rada obeležimo sa u_{d+} , ukupna dobit merena standardnim viškom rada može se pisati kao

$$u_{d+}M_0 = M_0 - r_0ha^+.$$

Posle primene (11A) i sređivanja dobija se

$$u_{d+} = \frac{r_m - r_0}{r_m}.$$

Dalje je po definiciji $u_{d+}M_0 = u_{d+}mL_0 = d^+L_0$, gde je d^+ dobit po radniku merena standardnim viškom rada, pa (12A) konačno postaje

$$d^+ = m \frac{r_m - r_0}{r_m}$$

gde je m jedinični višak rada jednak u stvarnom i standardnom sistemu.

LITERATURA

Černe, F. (1964), „Teorija formiranja i politike cena u preduzetničko-kolektivnom sistemu“, *Ekonomist*, 4.

Dmitriev, V. (1974), *Economic Essays on Value, Competition and Utility*, Cambridge University Press.

Dubravčić, D. (1968), „Prilog zasnivanju teorije jugoslovenskog poduzeća — mogućnosti uopćavanja modela“, *Ekonomika analiza*, 1—2.

Eatwell, J. (1975), „Mr. Sraffa's Standard Commodity and the Rate of Exploitation“, *Quarterly Journal of Economics*, November.

Horvat, B. (1973), „Radne cijene proizvodnje i transformacioni problem u socijalističkoj privredi“, *Ekonomist*, 1.

Korać, M. (1961), „Teze za teoriju socijalističke robne proizvodnje“, *Socijalizam*, 1.

Korać, M. i dr. (1972), „Politika dohotka u samoupravnoj privredi“, Rad. Lancaster, K. (1968), *Mathematical Economics*, Macmillan.

Leontief, W. (1941), *The Structure of American Economy 1919—1939*, Oxford University Press.

Lipovec, F. (1954), „Razvoj profitne mere v sistemu samouprave delovnih kolektivov“, *Ekonomika revija*, 2—3.

Lipovec, F. (1967), „Stvarna mera uspešnosti u našoj privredi“, *Ekonomist*, 3.

Maksimović, I. (1974), *Teorijske osnove društvene svojine*, IDN, Beograd.

Marx, K. (1972), *Kapital III*, u K. Marks i F. Engels, Dela, Tom 23, Prosveta, (prevod sa nemačkog).

Medio, A. (1972), „Profits and surplus value: appearance and reality in capitalist production“, u E. Hunt i J. Schwartz, *A Critique of Economic Theory*, Penguin.

Pasinetti, L. (1977), *Lectures on the Theory of Production*, Columbia University Press.

Petrović, P. (1974), „Problem transformacije vrednosnih u dohodne cene“, *Ekonomist*, 1—2.

Petrović, P. (1979), *Višesektorski modeli rasta i njihova primena u analizi jugoslovenske privrede*, dokt. disert., Beograd.

Pjanić, Z. (1975), *Teorija cena*, Savremena administracija.

Pjanić, Z. i dr. (1971), *Specifična cena proizvodnje i stvarne cene u privredi Jugoslavije 1964—1968*, IDN, Beograd.

Popović, S. (1968), „Merenje dohotka i njegova raspodela“, *Ekonomika misao*, 3.

Seton, F. (1975), „The transformation problem“, *Rev. Econom. Stud.* pp. 149—60.

Sraffa, P. (1960), *Production of Commodities by Means of Commodities*, Cambridge University Press.

Šuvaković, Đ. (1977), „Samoupravna dobit po radniku kao osnovni pokazatelj uspešnosti jugoslovenskog preduzeća“, *Ekonomist*, 2.

Šuvaković, Đ. (1977a), *Samoupravno i kapitalističko preduzeće — uporedna mikroekonomska analiza*, Savremena administracija.

Šuvaković, Đ. (1978), „Cene proizvodnje u samoupravnoj i kapitalističkoj privredi“, *Ekonomika analiza*, 1—2.

Šuvaković, Đ. (1979), *Ponašanje preduzeća i ravnotežne cene u samoupravnoj i kapitalističkoj privredi*, dokt. disert., Beograd.

Šuvaković, Đ. (1980), „The Transformation Problem in the Labour-Managed (and Capitalist) Economy“, *Ekonomika analiza*, 1.

Vanek, J. (1970), *The General Theory of Labour-Managed Market Economies*, Cornell University Press, Ithaca.

Von Neuman, J. (1946), „A model of general economic equilibrium“, *Rev. Econom. Stud.*, pp. 1—9.

Ward, B. (1958), „The Firm in Illyria: Market Syndicalism“, *Amer. Econom. Rev.*, 4.

Zelić, N. (1974), „Teorijski modeli ponašanja samoupravnog preduzeća i defekti u alokaciji resursa“, *Ekonomika misao*, 4.

Zelić, N. (1976), „Jugoslovensko preduzeće i teorija o ponašanju samoupravne tržišne privrede“, *Ekonomika analiza*, 1—2.

Žilić-Jurin, A. i S. Jurin, (1972), *Politička ekonomija*, Službeni list.

DJORDJE ŠUVAKOVIĆ

THREE HYPOTHESES ABOUT THE NORMAL PRICE IN THE YUGOSLAV-TYPE ECONOMIES AND COMPLETE SOLUTION OF MARX'S TRANSFORMATION PROBLEM*

Summary

Using the so-called neoricardian or postmarxian analytical procedure three Yugoslav models of the socialist normal price are examined: That of „income price“ (IP), „specific price of production“ (SPP) and the „labour-managed price of production“ (LMPP): *I. Income price.* In the simple circulating capital model of production, the vector of income prices (P) has the form:

$$(1) \quad P = PA + D'(PA + L)$$

where A is the input matrix, L vector of direct labour inputs and D' , scalar, the „income rate“. To mention as a curiosm, *relative* prices and D' depend on the choice of numéraire!

In order for PA and L to be added, P has to be measured by the amount of labour embodied in some commodity, and it was therefore assumed that the labour embodied in the Sraffa's Standard Net Product (standard living labour) represents the „correct“ measure of value which brings the correct magnitude of D'

$$(2) \quad D' = r_t / (1 + r_t)$$

where r_t is technologically maximal rate of profit (or accumulation),

The model of IP gives rise to several objections:

1. The distribution of income does not have any impact on relative prices.

2. The authors of IP claim that D' represents an indicator of rational usage of living and past labour, but (2) shows that D' , via r_t , depends on input coefficients alone.

3. Many Yugoslav economists rise question what is the rationale of adding PA and L in (1).

4. The *relative* prices depend on the choice of numéraire.

II. Specific Price of Production. The vector of specific prices of production (P) has the form:

$$(3) \quad P = PA(1 + r) + wL$$

where r and w are the rates of accumulation and personal incomes respectively. By making analogy with the case of „Sraffa's“ prices of production with advanced wages (Pasinetti, (1977)), it follows that the solution of Marx's

* This paper is a revised and shortened version of the fourth chapter of author's doctoral thesis (Šuvaković, 1979).

transformation problem requires that P and w should be measured by the standard living labour, which implies the following relation between r and w :

$$(4) \quad r = \frac{r_t(1-w)}{1+wr_t}$$

As it is assumed that r (and w) are freely determined under conditions of perfect competition, the optimality of income distribution is called into question. In fact, unless completely centralized external financing is assumed (e.g. some kind of Vanek's National Labour-Managed Agency), it is not quite clear how the equilibrium values for r and w would be determined at all. One may assume that r would be determined through the operation of the mechanism of marginal rate of subjective time preference, but that will inevitably cause very low r and very high w (Vanek's „underinvestment effect“).

It seems therefore that, in the case of internal and decentralized external financing, some kind of social arrangements concerning the determination of the *minimal* rate of accumulation (r_0), even at the „purest“ theoretical level, should be introduced. The existence of r_0 represents, in the same time, the basic feature of LMPP as compared with the SPP.

III. Labour-Managed Price of Production. The vector of LMPP's has to meet the following requirements: (i) to cover the costs of the means of production (PA) and the socially planned personal incomes (w_0L); (ii) to provide the accumulation at the socially planned minimal rate of accumulation r_0 ; (iii) to distribute the profit, i.e. the remaining part of surplus product, in proportion to the number of workers (man-years) employed in particular industries, where the proportionality factor, d is called profit per worker. Taken together, (i), (ii) and (iii) give the following price vector:

$$(5) \quad P = (PA + w_0L)(1 + r_0) + dL.$$

Taking standard living labour for the numéraire, the relation between d , w_0 and r_0 is established:

$$(6) \quad d = (1 - w_0) \frac{r_m - r_0}{r_m}$$

where r_m is the maximal rate of accumulation computed at $d=0$ from (5).

Putting $w_0 = Pb$, where vector b represents the unit basket of the necessary product, (5) may be written as:

$$(5a) \quad P = PA^+ (1 + r_0) + dL$$

where A^+ is augmented input matrix. Taking now the labour embodied in the Standard Surplus Product (standard surplus labour) for the numéraire, (6) becomes:

$$(6a) \quad d^+ = m \frac{r_m - r_0}{r_m}$$

where m is the unit surplus labour. (6a) seems to be superior to (6) because d^+ is, in effect, measured by the number of baskets of the necessary product:

$$\frac{s(\Gamma_m - r_0)}{\Gamma_m}$$

where s is the rate of surplus labour.

The main problem of the LMFP model lies in the suggested uniformity of the minimal rates of accumulation when (completely) internal financing is assumed: The resulting immobility of capital resources might lead in this case to serious intrasectoral differences in profit per worker which, in turn, would require the non-uniformity of the sectoral minimal rates of accumulation. However, since the large portion of internal financing is hardly to be expected in the rationally planned Labour-Managed economy, the uniform minimal rate of accumulation, calculated on the basis of the competitive rate of interest, seems to be the most favourable solution.

Д-р ДЖОРДЖЕ ШУВАКОВИЧ

ТРИ ГИПОТЕЗЫ О НОРМАЛЬНОЙ ЦЕНЕ В ЮГОСЛАВСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ПОЛНОЕ РЕШЕНИЕ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ПРОБЛЕМЫ МАРКСА

Введение и резюме

В югославском самоуправленческом хозяйстве объединенные трудящиеся заинтересованы и в текущем потреблении и в накоплении от которого зависят темпы экономического роста, т.е. зависят будущее потребление и затруднение новых, еще необъединенных трудящихся. Раз речь идет о социалистическом а товарном производстве, уровень текущего потребления определен ставкой личного дохода (I), а возможности роста, при наличии достаточного предложения рабочей силы и при еще некоторых, в реальных хозяйствах всегда выполненных технических условий, ставкой накопления (II), а также и темпом технического прогресса, который и сам зависит от ставки накопления. Первое положение не требует обоснования. Второе положение тоже интуитивно ясно, а впервые было строго обосновано фон Нойманом (1946 г.) в работе глубоко инспирированной схемами расширенного воспроизводства Маркса.

Уважение этих простых истин является теретической предпосылкой удовлетворительного функционирования самоуправленческого товарного хозяйства. Поэтому при анализе этих учений нужно учитывать как к ним относятся отдельные югославские учения о нормальной цене. В настоящей работе рассматриваются три учения: о доходной цене, специфической цене производства и самоуправленческой цене производства. Формальное по-

добие между ними в том, что все эти три учения можно исследовать путем современного постмарксистского инструментария, основы которого, исходя из видения экономического процесса Рикардо и Маркса, поставили Дмитрий (1974 г.), фон Нойман (1946), Леонтьев (1941) и Сраффа (1960). Формальное отличие выявляется в общем подходе к проблеме конституирования социалистической теории цен. Тогда как учения о доходной цене и специфической цене производства в принципе определяются за так называемый аналитический подход, концепцию самоуправленческой цены производства можно было бы считать аналитическо-нормативной. Исследуемые концепции о нормальной цене мы увязали с решением трансформационной проблемы Маркса. Ведь известно положение Маркса, что рабочая стоимость общественно-исторически обусловленная экономическая категория, которая в неприкрытом виде должна показать сущность взаимоотношений людей в производстве, обмене и распределении. Так как одна из самых общих характеристик различных товаров та, что они продукты абстрактного человеческого труда, то, по мнению Маркса, нет более естественного поступка от измерения товарных потоков кристаллами этой общей общественной субстанции. Однако в капитализме эта простая истина затуманена существованием частной собственности на средства производства, вызывающей трансформацию трудовой стоимости в цену производства, которая потом снова требует исследования отношений между этими двумя фундаментальными теоретическими категориями.

С другой стороны, классики марксизма видели будущее социалистическое хозяйство как натуральное хозяйство, в котором количество затраченного труда снова открыто является определяющим принципом в производстве и распределении. Однако, игрой случая или нет, социалистические хозяйства не стали хозяйствами натурального типа, что значит, трудовая стоимость была бы феноменом, который бросается в глаза только если бы товар обменивался соответственно количеству затраченного труда. Теория экономического роста, однако говорит, что это было бы возможным только при осуществлении простого воспроизводства. Подразумевается, что, хотя с измененным смыслом, в социалистическом хозяйстве сохраняется проблема установления соотношений между стоимостью и ценой, т.е. точного измерения последних количеством затраченного труда. Констатируем здесь еще, лишь только то, что формальное решение проблемы возможно, и то благодаря открытию стандартного сложного блага Сраффы, которое означало осуществление мечты Рикардо об открытии абсолютной меры стоимости.

В интересах полной научной правды нужно, однако добавить, что для количественного анализа нормальных цен, как в капитализме, так и в социализме, не является необходимым решение трансформационной проблемы Маркса. Более того, исходя строго из принципа математической логики нельзя и заключить, что система цен определена стоимостной системой. Однако то, что несомненно известно, это существование определенного функционального соотношения между стоимостной системой и системой цен, которое притом может в значительной мере способствовать более простому анализу этой последней.